

Лідія Бондаренко

(Херсон)

ПОРІВНЯННЯ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ МАРІЇ МАТІОС (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ “НАЦІЯ. ОДКРОВЕННЯ”)

У статті розглядається стильово-семантична специфіка порівнянь у збірці Марії Матіос “Нація. Одкровення”.

Ключові слова: троп, порівняння, стиль, семантика.

The article deals with the stylistic and semantic specificity of the comparisons in Maria Matios's collection “Nation. Revelation”.

Key words: trope, comparison, style, semantics.

Порівняння – найпростіший, первісний вид тропу, де сам акт перенесення значень з одного на інше виступає чітко, двочленно, здебільшого із збереженням смислових зв'язків між ним – сполучників мов, немов, наче, неначе, як, здається та інші. Дослідники подають таке визначення порівняння: “Порівняння – це тропеїчні фігури, в яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими для інших” [2, с.359]. Простота, загальнозрозумілість, поширеність цього тропу в побутовому мовленні та фольклорі зумовили надзвичайно широке використання його в художній літературі.

Мова книги М. Матіос “Нація. Одкровення” також насичена порівняннями, переважно образними. Значно рідше використано логічні порівняння: “Богдан тримав Корнелію під лікоть і торкотів, як шестилітній хлопчик...” [1, с. 88]; “Тимофій терся спиною об сіно обороту, і воно, кришене тертям на січку, пахло гостро, як пахне свіжа трава з-під коси” [1, с. 20].

Об'єкти для зіставлення авторка бере з найрізноманітніших сфер. Так, вона використовує фольклорні порівняння: *Отож доглядала його, ніби малу дитину* [1, с. 29]; *“Дівчинка засміялася, аж чорне, як смола, розплетене волосся затрусилося на плечах...”* [1, с. 16]; *Довгопол заговорив, роблячи наголоси на словах, чомусь дивлячись то на Уласія з твердо стиснутими губами, то на випрямлену, як струна, Юр'яну* [1, с. 36].

Особливість авторських порівнянь – близькість до народних, тому їх важко розрізнити, виділити. Наприклад: “...Сандулякова Марія звела вічно смутні свої очі на кучеряву, пишну, як голівка квітучого маку, і запашну з голови до ніг дитину...” [1, с. 11-12]; *“Вона вже в думках обвивала руками його морозяні чоботи, вона вже обсипала його словами, як грішми, й зімлівала, ридаючи”* [1, с.46].

Порівняння Марії Матіос позначені буковинським колоритом. Наприклад: *“Вона гойднулася перед Тимофієвими очима, ніби недалеко від них трепета...”* [1, с.19].

Зустрічаються у збірці порівняння, матеріалом для яких служать загальнокультурні ремінісценції. Наприклад: *“Ти мудра як Соломон”* [1, с. 52]; *“І ще кажуть, що осіку не можна брати на будівництво дому, бо від хвороб уся родина тремтітиме день і ніч, як це дерево”* [1, с. 9].

Додаткової експресивної барви досягає письменниця через зіставлення далеких понять, об'єднаних в один образ явищ матеріального й духовного світу, живої й неживої природи. Наприклад: *“Кожна крапля роси, що падала з дерев, дзвеніла, як цвях об домовину”* [1, с.127]; *“Мучить Фрозину всередині нутра щось таке, ніби там розіклали ватру”* [1, с. 78]; *“Одразу за єврейськими городами, на клаптику масного й рівного, як людська долоня, ґрунту, осів щойно одружений сільський мельник Тимофій Сандуляк...”*

[1, с. 7]; “А як же її покидати, оцю землю, коли тут овечки – біленькі, як надгірні хмари, а люди – добрі, ніби кавалок хліба?!” [1, с. 120].

У художньому мовленні письменниці спостерігається також вживання кількох порівнянь, що розкривають різні сторони одного предмета: “Фрозина стояла маком – лиш обертала за ним голову, як соняшник за сонцем” [1, с. 84]; “Вже тримав занесену догори сокиру... як тут мало не з річкового коловороту вигулькнула худа, мов скінка, й бліда, що визбиране молоко, Маиталерова дружина Естер...” [1, с. 8].

Порівняння у збірці Марії Матіос виконують зображувально-виражальну та оцінну функції. Так, цей художній засіб є важливою складовою портретної характеристики персонажів: “...мама Катерина – зодягнута, як до вінчання, – в писаній чорним хрестиком сорочці...несла почерез обійстя дерев’яне відро” [1, с. 62]; “Дід був старий і білий, як вранішній туман” [1, с. 64]; “Була красива, як оленця: висока, струнка, з викладеною круг голови важкою косою” [1, с. 116]; “Він стояв, злитий з буком, і місяць вихоплював його постать із ночі, як молодого чугайстра” [1, с. 123].

За допомогою порівнянь письменниця передає фізичний стан героїв: “Сухонький, як висохла на сонці бадиллина, Тимофій...із складеними на грудях, як до смерті, руками, мертво (лише без свічки) лежав на білій подушці, набитій турсою, в чистій постелі під стіною” [1, с. 27-28]; “Його запалі старечі груди піднімалися нечасто, проте повільно, як піднімається повільно дим із димаря над хатою у вогку зимову погоду” [1, с. 28].

Для підсилення експресії фізичний стан персонажів фіксується через призму відчуття: “Гойдалася, мов п’яна, в такт свого серця, відчуваючи, що вже не наздоганяє його” [1, с. 124]; “Від його погляду не поломилася воля й не задрожали коліна, лише стало так, як стає, коли тебе зурочать: млісно й гадко” [1, с. 37]; “Від роботи вона вернулася пізно й якась така, ніби в терниці витіпана й вибита” [1, с. 31].

У новелах Марії Матіос зустрічаються також порівняння, що одночасно змальовують риси зовнішності персонажів та підкреслюють їх психологічний стан: “Нагла гризота витончила й без того пісне тіло так, що сукенка з фартухом висіли на ній, як ганчір’я на городньому опудалі” [1, с. 23].

Для передачі глибини психологічного розпаду персонажа авторка використовує нанизування порівнянь: “І стоїть перед Довгополом, як дурна, як німа, як темна!” [1, с. 48].

Ще більшої експресії вираження психофізіологічного стану героя досягає письменниця шляхом накладання одного на одне образів душевного болю і фізичного страждання: “Ходить Фрозина, зігнута вдвоє, то перед сільрадою, то перед конторою...і так, ніби колють її кольки чи переймають положи, – не знаходить собі місця” [1, с. 78].

Порівняння є неодмінною складовою змалювання авторкою особистого життя персонажів: “Та знову з ніжністю піддавалася нетерплячому Коляєвому тілові, як виноградна лозина...” [1, с. 125-126]; “Її постать різьбилася на зеленій воді водоспаду й жовтіючій стіні лісу – так що хотілося дивитися, не спускаючи очей ні з неї, обсипаної водяним сріблом, як молодого пшеницею, ні з гомінкого гука” [1, с. 116];

При перенесенні авторкою властивостей одного предмета на інші з’являється нове значення, що дає можливість конкретніше, яскравіше, точніше охарактеризувати одне явище за допомогою перенесених на нього тих чи інших властивостей і ознак другого явища: “Тато подивився на всіх Шандрів разом – і їх винесло з хати, як після розірваної бомби” [1, с. 58].

Послуговуючись порівнянням, Марія Матіос затримує увагу читача на конкретизованій картині, увиразнює образ, підкреслює його значущість для даного епізоду: “... лежать обабіч каплиці білі кам’яні хрести, зведені з-перед людських обійсть і гостинців, перехресть і проклятих місць, з місць убійних і пропалих людей – і довгі ткани й вишиті рушники звиваються під хрестами, як відрізані коси” [1, с. 76].

Завдяки використанню цього мовного засобу розширюються семантико-асоціативні межі контексту й описуване сприймається через призму відчуттєвої індивідуальності

мовця. При цьому експресія порівняння може ніби додаватися до експресії основного слова : “У ній **обірвалося** все так, як **увалася** вчора дитина” [1, с.49]; “Можеш ночувати в церкві, колінкувати, каятися, денно й нічно бити поклони, а **воно** [минуле] не відпускає, як **задавнена грудна жаба**” [1, с.145]; “Але до кого говорити Юр’яні, коли **світ перевернувся догори ногами, як оті випрані штаненята на жердці**” [1, с.45].

Порівняння, використані М. Матіос для відтворення суспільно-політичної ситуації того часу, виконують виразну оцінну функцію: “А через них **молодіж женуть до Сибіру, як у війну німці гнали в Німеччину**” [1, с.79]; “**Обкладені** люди страхом, як **щурі трійлом**” [1, с.45]; “А хто лишився невбитий і невивезений – **затаївся, як щур під підлогою**” [1, с.130]; “**Жменя тих, хто лишився, переважно в Вижниці, причайлися тихо, як миші за лубом, навіть у себе вдома, не те, щоби по бункерах та криївках пробувати мірятися силою з владою**” [1, с. 27].

Порівняння в досліджуваному творі мають таке граматичне вираження:

а) порівняльний зворот (непоширений і поширений) зі сполучниками. Наприклад: *стояла на колінах, як перед образом* [1, с. 40]; *вигнали, як пса* [1, с. 43]; *вона, як намальована* [1, с. 55]; *як палець, один-однісінький* [1, с. 56]; *змели, як порох* [1, с. 82]; *мовчи, як риба в воді* [1, с. 83]; *білий, мов туман* [1, с. 90]; *загинеш як герой* [1, с. 118]; *маленька, як дитина* [1, с. 86]; *виховувала, як дівчинку* [1, с. 91]; *була, як задеревіла* [1, с. 71];

б) форма орудного відмінка. Наприклад: “... ні з якими іншими людьми ще не траплялося такого дива, щоб здорова з вечора людина на ранок упала в лежу, три роки лежала **снопом** ... ” [1, с. 4];

в) підрядне речення. Наприклад: “Естер якусь мить мовчки **постояла біля дверей і раптом сіла просто на підлогу, як сідають юдеї в час жалоби**” [1, с. 23]; “Дивилася, **немовби пекла очима простір між Марією й Тимофієм**” [1, с. 24];

г) конструкції з формами ступенів порівняння прислівників і прикметників. Наприклад: “І він [лист] був **важчий, аніж ота брила, що люто хилила долу**” [1, с.159] “**Камінь завжди скаже більше, ніж людина**” [1, с. 15];

д) описові порівняння. Наприклад: “Можливо, коли Париж чи Відень були іще **маленькими, вони й виглядали подібно до сьогоднішніх Чернівців**” [1, с. 88];

е) порівняльно-приєднувальні конструкції, побудовані за принципом образної аналогії. Наприклад: “Дід стояв посеред обори, **трембітаючи на чотири сторони світу, мов кликав на поміч увесь видимий світ, який тепер не міг обізватися нічийм живим голосом, окрім коневого іржання та курячого кудкудакання**” [1, с. 64]; “Смерть і вигнання **зависли над горами, як отой новий прапор над сільрадою, ніби зумисне вимащений у кривавий колір людського мозолю, що ним благословлялася все нова й нова несправедливість, підступи й чорна ненависть до тих, хто своїм приходом сюди закрутив природні людські стосунки, як крутіж верету**” [1, с.76].

Отже, порівняння допомагають розкрити багатство асоціативних відтінків художнього мовлення Марії Матіос, посилюють та увиразнюють його емоційне та оцінне забарвлення, вказують на домінантні ознаки авторського стилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матіос М.В. Нація. Одкровення / Марія Матіос. – 3-є вид., доп. – Львів: Піраміда, 2006. – 204 с.
2. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; За ред. проф. Л.І. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.